

УДК 338.436.33

Грановська В.Г.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
Херсонського державного аграрного університету

СУТНОСТІ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ПІД ЧАС ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У статті досліджено основні параметри, зміст та підходи до визначення поняття «механізм». Здійснено аналіз поглядів науковців на трактування поняття «механізм управління» та узагальнено наявні підходи до механізмів управління. Сформовані підходи до трактування категорії «механізм управління конкурентоспроможністю».

Ключові слова: механізм, господарський механізм, економічний механізм, організаційний механізм, правовий механізм, соціальний механізм, механізм управління ресурсами.

Грановская В.Г. СУЩНОСТИ МЕХАНИЗМОВ УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ ПРИ ОБЕСПЕЧЕНИИ ИХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В статье исследованы основные параметры, содержание и подходы к определению понятия «механизм». Осуществлен анализ взглядов ученых на трактовку понятия «механизм управления» и обобщены имеющиеся подходы к механизмам управления. Сформированы подходы к трактовке категории «механизм управления конкурентоспособностью».

Ключевые слова: механизм, хозяйственный механизм, экономический механизм, организационный механизм, правовой механизм, социальный механизм, механизм управления ресурсами.

Granovska V.G. MECHANISMS OF MANAGEMENT AGRARIAN ENTERPRISES ARE AT PROVIDING OF THEIR COMPETITIVENESS

In the article basic parameters, maintenance and going are investigational near determination of concept «mechanism». Realizable analysis of looks of scientists on interpretation of concept «management mechanism» and the present going is generalized near the mechanisms of management. Formed going near interpretation of category «mechanism of management a competitiveness».

Keywords: mechanism, economic mechanism, economic mechanism, organizational mechanism, legal mechanism, social mechanism and mechanism of management resources.

Постановка проблеми. Сучасне національне економічне середовище відзначається затратною структурою соціальних гарантій, що створює бар'єри для виходу з галузі неефективних суб'єктів господарювання, переважанням ендогенних чинників над екзогенними за впливу на економічну ефективність та конкурентоспроможність, що відзначається на результативності та функціональності стратегічного управління. Як наслідок, процеси розвитку підприємств характеризуються несталістю, стагнацією, відсутністю дієвих механізмів управління, що зумовлює необхідність дослідження цілої низки питань, пов'язаних із формуванням ефективної системи управління аграрними підприємствами. Економічне зростання суб'єктів господарювання на сучасному етапі орієнтоване на інтенсивний тип розвитку, що передбачає постійне нарощування обсягів виробництва продукції з меншою ресурсоемістю та вищою якістю продукції. Отже, процес управління підприємством тісно пов'язаний із формуванням механізмів, у тому числі механізмом управління конкурентоспроможністю як чинника максимізації отриманого позитивного економічного ефекту в довгостроковій перспективі за дотримання принципу ресурсозбереження в аграрній сфері виробництва.

Практика управління аграрними підприємствами знаходиться у прямій залежності від дослідження теоретичних засад формування його механізмів. У цьому контексті важливим є розкриття сутності категорії «механізм управління», що забезпечує скоординоване, цілеспрямоване та дієве керівництво господарськими процесами; належний організаційно-управлінський вплив на економічний розвиток та зростання; реалізацію цілей та завдань управління. Дискусійними залишаються питання сутності та співвідношення категорій «ринковий механізм», «економічний механізм», «господарський механізм»,

постійного вдосконалення потребують основні елементи економічного механізму. З огляду на це, особливої актуальності та важливості сьогодні набуває уточнення поняття «механізм управління» та визначення теоретичних підходів до категорії «механізм управління конкурентоспроможністю».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі з питань управління та економіки досліджуються різні підходи до характеристики механізму управління підприємством. Вивченню цього питання присвячені праці В. Алексійчука, В. Бойка, В. Білика, М. Дем'яненка, С. Дем'яненка, Ф. Зинов'єва, Е. Короткова, А. Кульмана, В. Луцьковського, Е. Мінаєва, В. Мухіна, Ю. Новикова, Г. Підлісецького, В. Плаксієнка, В. Пономаренко, Г. Попова, М. Рогози, О. Страхової, М. Федорова, Ф. Хміля, Г. Черевка, О. Шпичака, О. Ястремської та ін. Але механізм управління підприємством, що є предметом даного дослідження, аналізується недостатньо, тому необхідно сконцентрувати увагу саме на його вивченні.

Мета статті полягає у дослідженні основних параметрів, змісту та підходів до визначення поняття «механізм», його місця та ролі в системі управління аграрними підприємствами, дефініцій «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційний механізм», «правовий механізм», «соціальний механізм» та «механізм управління ресурсами» як складових частин системи управління аграрними підприємствами. Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання: здійснити аналіз поглядів науковців на трактування поняття «механізм управління» та узагальнити наявні підходи до механізмів управління, сформулювати підхід до трактування категорії «механізм управління конкурентоспроможністю».

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною метою управління агроформуваннями є забез-

печення динамічної рівноваги між використанням ресурсів та їх збереженням, що виражається у формуванні підприємствами науково обґрунтованого підходу до їх розподілу на стадії виробництва. У цьому контексті пізнавальні цінності науки управління засвідчують, що вона набуває статусу продуктивної сили, спроможної робити значний внесок у розвиток агровиробництва ринкового типу, забезпечити високу еколого-економічну ефективність суб'єктів господарювання на землі, консолідувати, інтегрувати та організувати в управлінському просторі суспільну поведінку учасників економічних відносин. Таким чином, підприємствам аграрного сектору необхідно формувати нові підходи до системи управління, вдосконалювати та постійно адаптувати механізми функціонування як її складову частину [1].

Термін «механізм» досить часто використовується в різних сферах життєдіяльності. Це і «механізми управління», і «механізми регулювання», і «організаційно-економічні механізми», і «соціальні механізми», і «правові механізми», і «мотиваційні механізми», і «ринкові механізми», і «антикризові механізми», а також механізми, які стосуються конкретних сфер господарювання (фінансово-кредитний механізм, збутовий, екологічний тощо). Враховуючи це, не можна не погодитись із висловлюванням французького вченого А. Кульмана, який наголошував на існуванні величезного числа механізмів, які, на його думку, являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [4, с. 13–14].

У результаті проведеного аналізу теоретичних джерел можна стверджувати про відсутність єдиного підходу до трактування даної категорії. Механізм (із грецької Μηχανισμός – засіб, пристрій) – це сукупність процесів, явищ, складників, що спонукають його до руху або безпосередньо його створюють [8].

Розглянемо різні підходи вчених до визначення поняття «механізм». Механізм, із точки зору Л.В. Безкоровайної, є послідовною зміною станів та сукупністю послідовних дій для досягнення певного результату [1, с. 624–631]; як систему, пристрій, спосіб, що визначають порядок певного виду діяльності, розглядає механізм С.В. Мочерний [6]; як комбінацію органів або функцій для досягнення певного результату визначає дану дефініцію С.Е. Саркисов [9]; сукупність засобів та методів управління, які визначають можливість цілеспрямованого руху, функціонування та розвитку системи, механізм визначено В.І. Кушліним та В.П. Чічкановим [5].

Категорія «механізм» у «Короткому економічному словнику» визначена як послідовність станів, процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища; система, пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності [3]. Концептуальні засади механізмів управління висвітлено в численних працях вітчизняних та зарубіжних учених, але на сучасному етапі розвитку не має загальноприйнятого поняття «механізм управління» та єдиного підходу до трактування його визначення.

О. Страхова поняття «механізм» застосовує у переносному значенні і трактує як систему, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності. Вона також поєднує зазначене поняття з епітетом «механічний», що означає «той, що свідомо не регулюється». Звідси, на її думку, під час використання

поняття «механізм» щодо управління передбачається створення такої системи, яка забезпечить постійний управлінський вплив, спрямований на отримання певних результатів діяльності.

Розглядає механізм як систему і російський науковець В. Мухін. Він вважає, що управління – це процес, а система управління – механізм, який забезпечує цей процес. Своєю чергою, систему управління він визначає як сукупність двох взаємодіючих підсистем (тієї, яка керує – суб'єкт управління, та тієї, якою керують – об'єкт управління). Зважаючи на вищезазначене, можна сказати, що механізм управління – це взаємодія суб'єкта та об'єкта управління, які забезпечують даний процес.

Системою, яка утворюється із взаємопов'язаних ланок (підсистем), що об'єднують множину різних елементів і блоків, забезпечуючи у процесі їх взаємодії функціонування всіх підсистем, називає механізм управління щодо організації відомий український учений Ф. Хміль. Діяльність елементів і блоків, на його думку, зумовлюється зовнішніми та внутрішніми приводами. А метою функціонування механізму управління є забезпечення взаємоузгодженої життєдіяльності економічної, соціальної та техніко-технологічної підсистем організації в стратегічному й оперативному періодах. За словами Г. Попова, механізм управління характеризує основоположні, фундаментальні, наріжні «камені» системи управління. До нього належать цілі, функції, принципи та методи управління. На думку вченого, механізм управління є основою системи управління разом із керуючою системою в статичі (структура управління – органи управління, кадри управління, техніка); керуючою системою в динаміці (процеси управління) та вдосконаленням системи управління (як продовження функціонування і особлива стадія динаміки).

Е. Коротков стверджує, що система і процес управління є необхідними, але недостатніми умовами його здійснення. Він говорить, що для управління, крім цілей, функцій, системи управління та управлінських рішень, необхідно, щоб існували певні мотиви трудової активності персоналу. Вони мають враховуватися під час розробки рішень, у процесі організації функціонування системи управління, у всіх діях керівництва. У цьому разі мотиви і виступають засобами впливу, стають важелями управління. А вся сукупність мотивів діяльності людини, на яку спирається керівництво, є механізмом управління. Отже, Е. Коротков визначає механізм управління як сукупність мотивів трудової активності персоналу, які визначають як саму можливість, так і ефективність управління, та від яких залежить сприйняття впливу. Пізніше він зробив доповнення до свого визначення, в якому зазначив, що в поняття механізму управління необхідно також включити інтереси людини, її цінності, соціально-психологічні установки, застереження, почуття обов'язку.

На макро- та мікрорівнях механізм управління є найбільш активною частиною системи управління, що забезпечує безпосередній вплив на результативні чинники економічного зростання об'єкту управління. Ключовим елементом даної системи є господарський механізм, що представляє собою ядро, що концентрує форми організації виробництва, методи, форми та рівні управління, економічні зв'язки між суб'єктами господарських, ринкових та конкурентних відносин та економічні інтереси та стимули, що утворюють економічну складову господарського механізму під впливом зовнішнього середовища (рис. 1).

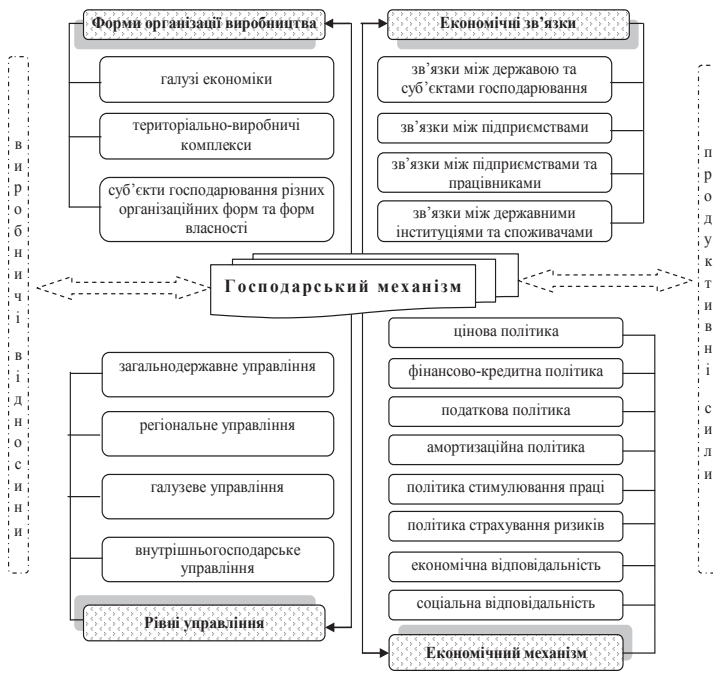

Рис. 1. Господарський механізм, як складова частина системи управління суб'єктами економічних відносин в аграрному секторі економіки

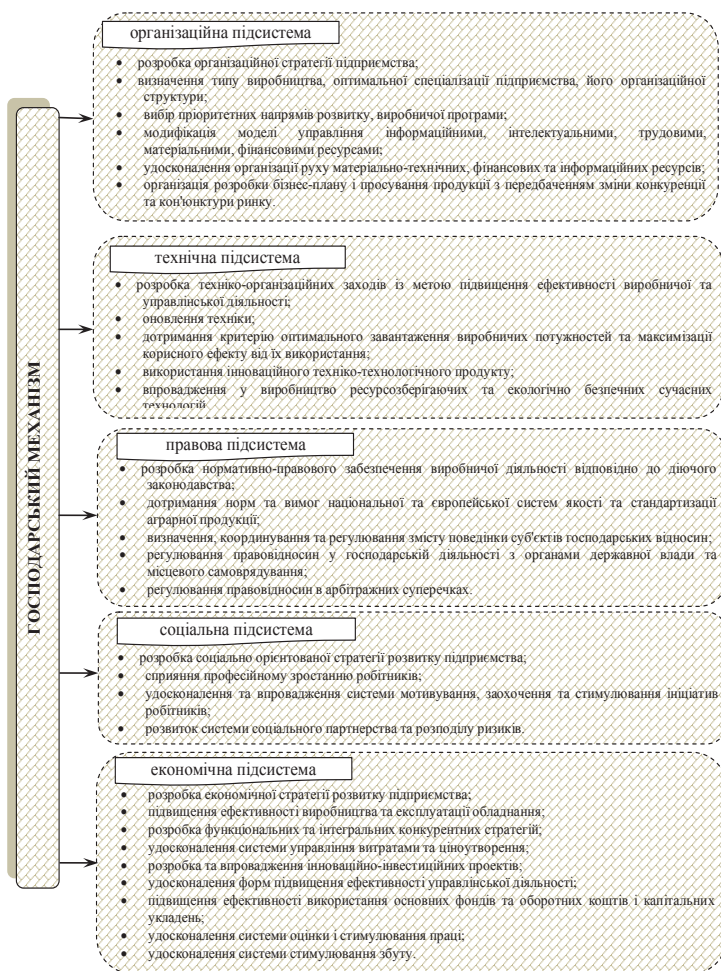

Рис. 2. Складові частини господарського механізму підприємства

Отже, господарський механізм – це певна система способів і форм реалізації дії об'єктивних економічних законів із метою узгодження економічних інтересів усіх суб'єктів економічних відносин для найбільш повного забезпечення задоволення потреб усіх членів суспільства. Організаційно-економічні форми суспільної взаємодії всіх учасників ринкових відносин є елементами господарського механізму і тим самим реалізують його функції.

Перша функція господарського механізму полягає в тому, щоб забезпечити реалізацію відносин, які формують економічний базис господарських відносин. Реалізація цієї функції господарського механізму здійснюється передусім через систему юридичних законів і норм, які забезпечують реалізацію всіх цих відносин власності та їх захист. Друга функція господарського механізму полягає у забезпеченні поєднання та взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. У суспільстві діє об'єктивний закон відповідності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил, що передбачає постійне вдосконалення всієї сукупності виробничих відносин, її постійної адекватності новим рівням у розвитку продуктивних сил. Третя функція господарського механізму відображається у забезпеченні умов безпосереднього поєднання робочої сили і засобів виробництва. За умов ринкової економіки це поєднання реалізується через продаж робочої сили як товару її носієм і купівля цього специфічного товару власником засобів виробництва. На цьому базується весь спосіб виробництва ринкової економіки. Четверта функція господарського механізму пов'язана з вирішенням тих суперечностей, які притаманні ринковій економіці. Господарський механізм повинен бути спрямований на таку організацію економічної діяльності, яка б унеможливила або максимально зменшувала негативні наслідки суспільного виробництва, що виражені в максимізації економічного ефекту та не враховують соціальних, екологічних та інших видів суспільних потреб.

Виходячи з вищезазначеного виникає об'єктивна необхідність узагальнення системуючого зв'язку між елементами та підсистемами господарського механізму (рис. 2).

Господарський механізм підприємства в загальному вигляді складається з чотирьох підсистем: економічної, організаційної, технічної і правової. В умовах фази активної адаптації національних суб'єктів господарювання в цілому та аграрних підприємств зокрема до конкурентних відносин на зовнішньому та внутрішньому ринках особливої актуальності набуває доповнення та уточнення структури господарського механізму соціальною підсистемою як ключового елемента забезпечення конкурентоспроможності.

Організаційна підсистема механізму включає процеси, пов'язані з організацією виробництва, праці та управління, і є складною сукупністю організаційних форм, методів і засобів підготовки, ухвалення і втілення в життя управлінських рішень з удосконалення і підвищення ефективності виробництва.

Економічна підсистема господарського механізму управління виробництвом є сукупністю економічних методів, форм, способів, критеріїв, за допомогою яких здійснюються економічні процеси і явища з розвитку виробництва.

Соціальний механізм управління виробництвом – це структура, побудована з управлінських груп, здатних до саморегуляції, активності, не перебувають в об'єктивно заданих умовах, які обмежують їх «суб'єктивний потенціал». Його ключовою компонентою є мотиваційний механізм, який утворюється відповідно до структури підприємства та складності його цілей. Він охоплює, як правило, три підсистеми мотивів, кожна з яких спрямована на досягнення певних цілей підприємства, а саме: мотиваційний механізм високоякісної продуктивної праці; мотиваційний механізм науково-технічного розвитку виробництва; мотиваційний механізм підприємництва.

Мотиваційний механізм високоякісної продуктивної праці спрямований на раціональне використання виробничих ресурсів, підвищення продуктивності праці, бездефектне виготовлення продукції, скорочення термінів освоєння виробництва нової конкурентоспроможної продукції. Мотиваційний механізм науково-технічного розвитку виробництва спрямований передусім на підвищення науково-технічного рівня підприємства, створення та освоєння нових видів продукції, інноваційний розвиток. В основу цього механізму покладено мотиви нововведень у виробництві, які генеруються внутрішніми елементами виробничого процесу і зовнішнім оточенням, мотиви сприйняття нововведень виробничою системою (відкритість технологічної системи для нововведення, сприйняття нововведень працівниками). У ринковій економіці мотиви науково-технічного розвитку генеруються внутрішніми і зовнішніми чинниками виробничої системи: параметрами виробничого процесу (якісними результатами процесу, рівнем соціальної організації та мотивації праці), параметрами ринкового середовища (конкурентоспроможність, прибуток, нові потреби), новими досягненнями науково-технічного прогресу, екологічними параметрами. Мотиваційний механізм підприємництва спрямований на виживання та досягнення ключових факторів успіху в умовах конкуренції в коротко- і довгостроковому періодах. Функціонування цього механізму забезпечують мотиви конкуренції і кооперації під час створення нової продукції і технології, підприємницькі стратегії, мотиви підприємницького ризику, мотиви підприємницьких реакцій на зміну зовнішнього оточення.

Аналіз механізмів управління акцентує увагу на необхідності визначення сутності механізму управління ресурсами підприємства, формування якого дасть змогу забезпечити економічне зростання. Процес забезпечення ефективності та конкурентоспроможності агроформувань здійснюється в умовах невизначеності впливу зовнішнього і внутрішнього його середовища на ефективність прийняття управлінських рішень, що обумовлює необхідність застосування методу семантичного моделювання. Сутність цього методу полягає в перетворенні простих форм економічної інформації у складну високоорганізовану форму економічної інформації на рівні управління розвитком підприємства, таку як механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. Цей метод семантичного моделювання широко застосовується для моніторингу управління складними

об'єктами. На рис. 3 наведено семантичну характеристику поняття «механізм управління ресурсами».

Наведені дані надають можливість встановлення логічного зв'язку між дефініціями «механізм» та «управління ресурсами підприємства», що виражається в їх послідовній залежності, тобто останнє є похідним від попереднього. Своєю чергою, механізм є інструментом досягнення максимальної ефективності під час управління ресурсами агроформувань.

Рис. 3. Семантична характеристика поняття «механізм управління конкурентоспроможністю»

Аналіз механізму управління ресурсами підприємства дає змогу дійти висновку, що він складається з декількох блоків, одночасна дія яких покликана отримати достатній для забезпечення умов економічного зростання, ефективності всіх видів діяльності та конкурентоспроможності підприємства, зміцнення його ринкових позицій [2]. Механізм управління ресурсами аграрних підприємств є багатofункціональною системою, яка покликана виявляти та попереджувати загрози зовнішнього та внутрішнього характеру, знаходити найкращі джерела та напрями діяльності, що забезпечує кожен елемент механізму відповідно до поставлених завдань.

Висновки. Стратегічними завданнями розробки та реалізації ефективної системи управління підприємства є досягнення стратегічних та тактичних цілей його діяльності на основі використання механізмів. При цьому умовою вдосконалення методів управління є повне використання внутрішніх можливостей підприємства, тобто утворення такої системи управління, яка б могла своєчасно виявляти, координувати, контролювати, аналізувати, коригувати, планувати, здійснювати внутрішній консалтинг, інформувати вище керівництво про економіку підприємства. Отже, ефективно сформована система управління аграрними підприємствами, що побудована з урахуванням цільових завдань, принципів та вдало поєднаних складників, забезпечуватиме інтенсивний розвиток, ефективне управління ресурсами, нейтралізацію та розподіл ризиків і максимізуватиме довгостроковий позитивний ефект та підвищуватиме конкурентоспроможність суб'єкта господарювання на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Система управління аграрними підприємствами генерує ключові виробничі та конкурентні стратегії, забезпечує досягнення економічного зростання та ефективність функціонування, реалізацію завдань господарської політики тощо. При цьому механізм управління є її активною складовою частиною, що

забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління. Визначено, що під час аналізу внутрішніх факторів управління підприємством слід використовувати поняття «механізм управління підприємством», зовнішніх – «механізм взаємодії з іншими підприємствами і організаціями».

Механізм управління являє собою комплексну систему управління, складовими частинами якої є конкретні механізми управління (економічний, організаційний, соціальний, правовий та ін.), які в сукупності здатні забезпечити збалансоване й ефективне функціонування єдиної системи управління підприємством. Встановлено, що основою ефективного функціонування будь-якого механізму є узгоджена, цілеспрямована, взаємодоповнююча дія всіх його складових частин, особливо в нестійкому середовищі. Отже, загальні теоретичні та практичні положення щодо побудови механізму управління можна застосовувати в процесі розробки механізму управління окремими напрямками господарської діяльності. Таким чином, розгляд механізмів управління має відбуватися не з позиції визначення їх функцій, а в контексті обґрунтування стратегії суспільно-ефективного розвитку підприємства та її реалізації в усіх різноманітних аспектах. До основних з них, які співпадають з основними видами діяльності підприємства в сучасному глобальному і національному конкурентному середовищі, відносяться: орга-

нізаційний, виробничо-технічно-технологічний, інноваційно-інвестиційний, податковий, маркетинговий, зовнішньоекономічний, соціальний, екологічний та інші механізми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безкоровайна Л.В. Теоретичні основи організаційно-економічного механізму ефективної діяльності товаровиробника / Л.В. Безкоровайна // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005. – Вип. 201. – С. 624–631.
2. Козаченко А.В. Економічна безпека підприємства. Сутність і механізм забезпечення : [монографія] / А.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, А.Н. Лещенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.
3. Краткий экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001. – 401 с.
4. Кульман А. Экономические механизмы / А. Кульман ; пер. с фр. ; общ. ред. Н.И. Хрустальной. – М. : Прогресс, Универс, 1993. – С. 13–14.
5. Кушлин В.И., Чичканов В.П. Энциклопедический словарь. Современная рыночная экономика. Гос. Регулирование экон. процессов / В.И. Кушлин, В.П. Чичканов. – М. : РАГС, 2004. – 744 с.
6. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 2 / С.В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
7. Пономаренко В.С. Концептуальні основи економічної безпеки : [монографія] / В.С. Пономаренко, С.В. Кавун ; Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 255 с.
8. Садеков А.А. Управление предприятием в условиях кризиса : [монография] / А.А. Садеков, В.В. Цурик. – Донецк : ДонГУЭТ, 2006. – 178 с.

УДК 338.124.4

Мовчан Т.А.
студентка

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Демчук Н.І.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів*

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНДИКАТОР РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглянуто основні аспекти категорії «конкурентоспроможність». Вивчено взаємозв'язок між конкурентоспроможністю та економічною безпекою окремих суб'єктів господарювання. Проаналізовано понятійний апарат дефініції «економічна безпека».

Ключові слова: економічна безпека, індикатор, конкурентоспроможність, підприємство.

Мовчан Т.А., Демчук Н.І. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ИНДИКАТОР УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье рассмотрены основные аспекты категории «конкурентоспособность». Изучена взаимосвязь между конкурентоспособностью и экономической безопасностью отдельных субъектов хозяйствования. Проанализирован понятийный аппарат дефиниции «экономическая безопасность».

Ключевые слова: экономическая безопасность, индикатор, конкурентоспособность, предприятие.

Movchan T.A., Demchuk N.I. THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES AS INDICATOR OF ECONOMIC SECURITY

The article the main aspects of the category of «competitiveness» are considered. The relationship between competitiveness and economic security of individual entities is studied. The conceptual framework of the definition «economic security» is analyzed.

Keywords: economic security, indicator, competitiveness, enterprise.

Постановка проблеми. Одним із напрямів досліджень економічної науки, що відповідає найважливішим потребам сучасності, є економічна безпека діяльності підприємств. Систематичний пошук відповідей на питання, які пов'язані з економічною

безпекою суб'єктів підприємництва, викликає зацікавленість із боку вчених і практиків-управлінців, політиків, підприємців. Це пояснюється визнанням домінуючої ролі економіки в забезпеченні внутрішньої та зовнішньої безпеки суб'єктів господарювання.